

น้านของแม่ ดีแท้ปลอกภัย^๑
เลียงลูกเติบใหญ่ อนาคตสมบูรณ์^๒

๔ การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

พ.ญ. พรพรรณ ถนนสังห์ *

ผู้เขียนเกิดแรงบันดาลใจที่จะเขียนถึงความคิดเห็นของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ก็ เพราะ โขกตีไก่มีโอกาสเข้าร่วมสัมนา เรื่อง “การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่” ที่จัดสำหรับแพทย์ พยาบาล โภชนากร และครุ ณ โรงพยาบาลเดียร์อินน์ เมืองพัทยา เมื่อวันที่ 21-23 กุมภาพันธ์ 2522

การสัมนาครั้งนี้ จัดให้มีขึ้นโดยคณะกรรมการอาหารและโภชนาการแห่งชาติ ซึ่งมีคณะกรรมการอาหารและการดูแลเด็ก และเด็กวัยก่อนเรียน คณะกรรมการเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์เป็นผู้ดำเนินการ ด้วยการสนับสนุนค่าใช้จ่ายโดยองค์การยูนิเซฟ และความร่วมมือจากสมาคมกุฎารแพทย์และสมาคมโภชนาการแห่งประเทศไทย

เหตุที่จัดสัมนาขึ้นก็ เพราะได้มีการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่มีแนวโน้มลดลงโดยเฉลี่ยทั่วโลก แต่เด็กเมืองของจังหวัดต่าง ๆ อันมีเหตุทางสังคม-เศรษฐกิจ เช่น茫然ต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน การโฆษณาของบริษัทผลิตภัณฑ์นม และอาหารเด็ก ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้ปกครอง ฯลฯ การเลี้ยงลูกด้วยนมผสมโดยที่ขาดความรู้ ขาดอุปกรณ์ จนนำไปสู่โรคท้องร่วง เรื้อรัง อันเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของการเกิดโรคขาดอาหารในทารก-เด็ก

* แพทย์ประจำฝ่ายกุมารเวชกรรม
โรงพยาบาลนครราชสีมา

การสัมนาครั้งนี้ก่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้เขียนเป็นอย่างมาก ได้ความรู้เพิ่มพูน เกิดทักษณ์คิดที่ดี และปรารถนาจะส่งเสริมการเลี้ยงลูกค้าวัยนมแม่ให้แพร่หลายมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ มีบัญญาและอุปสรรคมาอย่างที่ทำให้การเลี้ยงลูกค้าวัยนมแม่เป็นไปได้น้อยกว่าที่ควร และที่สำคัญยังอันหนึ่งก็คือ ขาดการสนับสนุนในสถาบันการแพทย์ ซึ่ง ขณะผู้เข้าร่วมสัมนามีข้อเสนอแนะในการแก้บัญญากาในสถาบันการแพทย์ ดังนี้

1. ให้ข้อมูลหรือจัดสัมนาแก่ผู้บริหารและบุคลากรทุกระดับ เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงลูกค้าวัยนมแม่
 2. เพิ่มบุคลากรและจัดให้มีสถานที่ เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงลูกค้าวัยนมแม่ ทั้งแต่ระดับ ก่อนคลอดไปจนถึงระยะหลังคลอด
 3. แพทย์, พยาบาล และบุคลากรที่ให้บริการแก่แม่ในระยะก่อนและหลังคลอด ควร ทำตัวเป็นทัวอย่าง ให้ความรู้ ความนั่งงอกในการเลี้ยงลูกค้าวัยนมแม่
 4. จัดให้ลูกได้คุณแม่ อาย่างช้าๆภายใน 12 ชม. หลังคลอด
 5. เลิกให้นมผสมแก่การกราบเกิด ยกเว้นรายที่มีความจำเป็นจริง ๆ
 6. สอนเน้นเรื่องการเลี้ยงลูกค้าวัยนมแม่ และสอนการใช้นมผสมแก่กลุ่มแม่ ยกเว้น ในรายที่จำเป็น
 7. ให้มีการประชุมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ เพื่อส่งเสริมประสานงานและศึกษา ผลการเลี้ยงลูกค้าวัยนมแม่เป็นระยะ ๆ
 8. งดการโฆษณาการใช้นมผสมทุกชนิด ในสถานบริการทางการแพทย์
 9. จัดให้มีธนาคารน้ำนมและ/หรือแม่น้ำ
- จากการศึกษาของ พ.ญ. วนิดา วรवิทย์² พบว่าบุคลากรทางการแพทย์ มืออาชีพลด ต่อการเลือกใช้ชนิดของนมผสมของแม่ มากจะใช้ตามแพทย์และพยาบาลแนะนำ หรือตามที่โรง พยาบาลใช้ถึง 30-70% ดังนั้นพวกเรางึงควรใช้อิทธิพลนี้ไปในทางที่ดี โดยโน้มน้าวให้เกิด การเลี้ยงลูกค้าวัยนมแม่ให้มากที่สุด

สิ่งแรกที่บุคลากรทางการแพทย์พึงมี คือความรู้เจ้าเกี่ยวกับข้อคิดเห็นของการเลี้ยงลูกค้าวัยนมแม่ เกิดทักษณ์คิดที่ดีและนำเสนอไปปฏิบัติเองแล้วได้ผล จึงจะสามารถนำไปเผยแพร่แก่บรรดา แม่ และประชาชนได้เป็นอย่างดี

I คุณลักษณะที่คุณน้ำนมแม่

1. น้ำนมแม่มีสารอาหารครบถ้วน

แม่ที่สูขภาพดี จะมีน้ำนมปริมาณและคุณภาพพอเพียงกับความต้องการของลูกในระยะ 6 เดือนแรก โดยเฉลี่ยมีน้ำนม 850 ม.ล./1 วัน ซึ่งให้โปรตีน 10.2 กรัม และกำลังงาน 600 แคลอรี่ ในชนบทที่อาหารเสริมมีปริมาณโปรตีนต่ำ ควรกินนมแม่ต่อไปในระยะ 7-18 เดือน เพราะนมแม่จะมีน้ำนมเฉลี่ย 500 ม.ล./1 วัน ให้โปรตีน 6 กรัม และกำลังงาน 350 แคลอรี่เพื่อเสริมอาหารอื่น

น้ำนมเหลือง (Colostrum) จะออกมาใน 2-4 วันแรก ปริมาณน้อยวันละ 10-40 ม.ล. จะมีโปรตีนสูง และมีภูมิคุ้มกันโรคติดเชื้อ แก้ถูกในช่วงนี้ถูกคุณแม่แล้วไม่อื้น ควรให้คุณแม่สูบแทน

โปรตีน ปริมาณและคุณภาพเหมาะสม ย่อย คุณค่าและนำไปใช้ได้หมด ถ้าหาก 2-3 เดือนแรกได้โปรตีนมากเกินไป ส่วนที่เกินพอจะถูกเปลี่ยนที่ทับเป็นน้ำเรีย ขับออกทางไต ถึงน้ำตามออกไป เศร้าแห้ง (Dehydration) และไตต้องทำงานมากขึ้น ขนาดของไตจะโตขึ้น (Renal hypertrophy)

ส่วนประกอบของนมวัวและนมแม่แตกต่างกันดังนี้

	นมแม่	นมวัว
โปรตีน กรัม/100 ม.ล.	1.2	3.3
Casein : Whey	4:6	5:1

Casein ในนมวัวที่มากขึ้นจะกดหกอนรวมตัวเป็นก้อน ในภาวะที่เป็นกรด อาจทำให้เกิดภาวะลำไส้อุดตัน ในทางเดินอาหารที่กินนมวัว

Whey protein ในนมแม่มีคุณสมบัติช่วยทำให้เกิดภูมิคุ้มกันทานอาหารของระบบทางเดินอาหาร ส่วนของนมวัวจะมี B-lactoglobulin มาก ซึ่งเชื่อว่าเป็นต้นตอที่สำคัญที่ทำให้เกิดโรคภูมิแพ้ในการกินและเด็กที่กินนมวัว

ไขมัน ในนมแม่เป็นทันตอย่างกำลังงานของทางเดินอาหาร คือมากกว่าอย่าง 50% ของกำลังงานทั้งหมด และส่วนมากเป็นกรดไขมันจำเป็น ชนิดที่ย่อยและดูดซึมดีกว่าไขมันใน

นมวัว นอกรากนี้ยังเป็นกรดไขมันที่ช่วยคุณชีม แคลเซียม ได้ดีกว่า จึงไม่มีปัญหาแคลเซียม ทั่วในการกินนมแม่

การโภชนาตร ส่วนใหญ่เป็น แคลโตส ที่มีมากในนมแม่ ช่วยให้การมีอุจาระ เป็นกรด เพราะว่าแคลโตสที่ย่อยไม่หมดผ่านมาที่ลำไส้ใหญ่ ถูกย่อยโดยแบคทีเรียในลำไส้เกิด Lactic acid ภาวะการยังทำให้การคุณชีม เหล็ก และแคลเซียม เป็นไปได้ และยังยับยั้งการแบ่งตัวของเชื้อ E. Coli, Yeast, Shigella ด้วย

維生素 และเกลือแร่

维生紮 K ในนมแม่มีปริมาณต่ำ แต่พอเพียง ในการป้องกันการเกิดโรคกระดูกอ่อนเหล็ก ในนมแม่มีปริมาณต่ำ 1.5 มก./ลิตร แต่พอเพียงไปจนอายุ 6 เดือน จากนั้นควรได้รับเหล็กเสริม

维生紮 B₁ นมแม่จะขาดต่อเมื่อแม่ขาด维生紮 B₁ เกิดโรคเหน็บชาในการกิน

维生紮 K ถ้าแม่ไม่กินผักใบเขียวหรือได้ยาปฏิชีวนะ ปริมาณ维生紮 K ในนมแม่อาจต่ำกว่าปกติ เกิดอาการเลือดออกในลูกได้

Solute load เป็นบัญหานมวัว เพราะว่ามีเกลือแร่มากเป็น 3.5 เท่าของนมแม่ ไครต์องทำงานมากขึ้น ถ้าไข้นบออกไม่หมด และเก็บเป็นโรคหัวใจแท่กำเนิด อาจเกิดภาวะหัวใจล้มเหลว ถ้าไหนนมที่มีปริมาณเกลือแร่สูงเกินไป

โซเดียม นมแม่มีน้อยกว่านมวัว 3 เท่า จึงไม่มีปัญหาโซเดียมสูงที่อาจก่อให้เกิดโรคซักในทารกบางคน

Ca และ P นมแม่มีอยู่ในสัดส่วนพอเหมาะสม คือ 2:1 ต่างจากนมวัวที่ 1:2:1 เพราะฉะนั้นแคลเซียม ในนมแม่จะพอต่อ (คุณชีมได้ 75%) ในขณะที่นมวัวคุณชีมได้แค่ 20% จึงไม่มีปัญหารื่องแคลเซียมต่ำและซักในเด็กที่กินนมแม่

2. ประทยัด ได้มีการคำนวณแล้วพบว่าในการเลี้ยงเด็กด้วยนมผง 1 คน โดยไม่คิดค่าอุปกรณ์ต่าง ๆ จะต้องจ่ายค่านมผงสมวันละ 10–15 บาท ประเทศไทยมีการเกิดใหม่ประมาณ 1.3 ล้านคนต่อปี เพราะฉะนั้นจะสั่นเปลี่ยงค่านมผงสมวันละ 13–20 ล้านบาทต่อวัน แต่ยังคงมีการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ประมาณ 90% ในชนบท จึงช่วยประหยัดมาก ถึงกระนั้น

ก้าว ประเทศไทยต้องสูญเสียเงินประมาณ 400 ล้านบาท ท่อปี ในการสั่งซื้อนมผงจากต่างประเทศมาเลี้ยงทารก (สดที่ปี 2522)

การประดัดทางอ้อมก็คือ ทางกทกินนมแม่ จะแข็งแรงไม่เป็นโรคห้องร่วง และขาดอาหาร ซึ่งจะเกิดในทางกที่แม่ขาดความรู้ในการเตรียมนมผง พ่อแม่กสิ่งเงินเสียเวลาดูแลรักษาลูกที่บ่วย ซึ่งอาจจะกล้ายเป็นผลเมืองที่ไม่มีคุณภาพของประเทศไทย นับเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างยิ่ง

3. ลักษณะ สาเหตุ ปัจจัย

นมผงที่เตรียมจากแม่ที่ขาดความรู้ ขาดอุปกรณ์ มักจะผิดส่วนไม่สะอาด เกิดโรคห้องร่วง โรคขาดอาหาร โรคแทรกซ้อนต่าง ๆ จะเห็นได้ชัดว่าสาเหตุของการเจ็บบ่วยของทางรักที่มากกว่า 1 ปี ที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล เป็นโรคห้องร่วงมากกว่า 35%

4. ภูมิคุ้มกันทางโรคติดเชื้อ ทางกทกินนมแม่เป็นโรคห้องร่วงน้อยเพรำนแม่สะอาด เด็กแรกเกิดโอกาสสัมผัสถกับโรคติดเชื้อน้อย เม็ดเลือดขาวในนมแม่มีมาก โดยเฉพาะในน้ำนมเหลือง (Colostrum) ทำหน้าที่ก dein และทำลายเชื้อแบคทีเรีย และเชื้อรา นมแม่มี Immunoglobulins ที่ปกป้องลำไส้จากโรคติดเชื้อ โดยเฉพาะภูมิคุ้มกันทางเฉพาะที่อันได้แก่ Secretory Immunoglobulin A. นมแม่มี Lysozyme และ Complement ที่ช่วยในการฆ่าแบคทีเรีย นมแม่มี Bacterial flora เป็น Lactobacillus bifidus ทำให้ลำไส้มีภาวะเป็นกรดยับยั้งการเติบโตของ E. Coli, Yeast, Shigella,

คุณลักษณะที่คิดเห็นเกี่ยวกับการให้ภูมิคุ้มกันทางเชื้อโรคของนมแม่ เป็นลักษณะที่คิดเห็น ที่น่าสนใจ ไม่ใช่

5. ผลดีต่อจิตใจ แม่และลูกมีความสัมพันธ์ ท่องกันอย่างใกล้ชิด แม่จะสนับสนุน และภูมิใจ มีการตัดสินใจได้ดีขึ้น เกิดความมั่นใจในการเลี้ยงลูก

ทางกอาจได้รับความอบอุ่นหงึกภายในและใจ มีความสุขจากการดูดนมแม่มากกว่าดูดนมขวด Oral และ Anal sensation เป็นไปในทางที่ดี มีผลต่อการพัฒนาอุปนิสัย การเรียนรู้และการปรับตัวของทางก

6. การเกิดโรคภัยแพ้ พบร้อยละ 1% ในเด็กกินนมวัว แต่ไม่พบในเด็กที่กินนมแม่ เพราะ B-lactoglobulin ในนมวัวจะผ่านลำไส้ของทางก 2-3 เดือนแรกได้ ทำ

ให้เกิดน้ำเหลืองริมูกุมิแพ้ในระยะต่อมา โดยอาจแสดงอาการท้องเสียอาเจียน ปีกห้อง โรคผิวหนัง จมูกอักเสบ ลมพิษ หนองหอกได้

7. บัญชาโรคอ้วน น้ำนมแม่เป็นปริมาณพอเหมาะสม หมกพอดีเมื่อถึง แต่เด็กที่เลี้ยงคั้ยนมผสม มักดูดกะบัดดะอยู่ให้คั่มจนหมาดขาว มีบัญชาเกินมากเกินไป (over feeding) จะเกิดโรคอ้วน แม่บ่างคนอย่างให้เด็กโถเร้าฯ จึงชงนมสดส่วน คือชงขันเกินไป จะได้น้ำน้อยกว่าแคลอรี่ น้ำ Sodium สูงในเลือด Solute load ท้องขับถ่ายออกทางไก ทางกระเพาะภาวะขาดน้ำเกิดกระหายและร้อนกวน เลยเข้าใจผิดคิดว่าหัวนม ก็เพิ่มน้ำมากขึ้นแล้วถ่ายร้อนกวนอีก ก็จะให้อาหารเสริมเร็วและมากเกินไป เกิดโรคอ้วนได้ซึ่งจะมีผลเสียในอนาคต คือเกิดโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคหลอดเลือดแดงทึบตัน

8. ผลดีต่อแม่ แม่ที่ให้นมลูกเท็จที่จะไม่มีประจำเดือน (Lactation amenorrhea) ประมาณ 8–12 เดือน ซึ่งต่างจากแม่ที่ได้เลี้ยงลูกคั้ยนมคนเอง จะมีประจำเดือนมา 2–4 เดือนหลังคลอดคั้นน้ำการเลี้ยงลูกคั้ยนมแม่จะช่วยในด้านการวางแผนครอบครัว และการคุ้นเคยยังกระตุ้นให้หลัง Oxytocin ช่วยให้มดลูกหดตัวเข้าช่องเชิงกรานไม่มีบัญชาโรคอ้วนในแม่หลังคลอด เพราะไขมันที่สะสมไว้ขณะตั้งครรภ์จะถูกนำมาใช้ ในการสร้างน้ำนมสำหรับลูกหมา

II หลักการเลี้ยงลูกคั้ยนมแม่

1. เตรียมตัวแม่ก่อนคลอด

- สอนแม่ให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการเลี้ยงลูกคั้ยนมแม่
- เตรียมหัวน้ำ โดยคึ่งหัวนมวันละ 2-3 ครั้งๆ ละ หลายๆ ที่ เริ่มตอนระยะของการตั้งครรภ์
- นวดเต้านม 6 อาทิตย์ก่อนคลอด จะช่วยลดภาวะเต้านมกดหลังคลอดได้

2. การให้นมลูก

- อาจให้ทุก 3-4 ช.ม. ก่อนให้การเช็คหัวนมให้สะอาดกับผ้าหรือสำลีชุบน้ำ
- ให้นานครั้งละ 5–20 นาที ระยะแรกคุกทึบสองข้าง ถ้าน้ำนมไหลคืบให้คุกกลับข้างในแต่ละมื้อ
- น้ำนมแม่ที่มีพอดเพียงจะแสดงให้เห็นโดย “let down or milk ejection reflex” คือขณะคุกนมข้างหนึ่ง จะมีน้ำนมไหลพุ่งออกจากอีกข้าง

- คุณแม่แล้วอุ้มพาดให้ลูกหลัง ให้การกเรอาลมออก (Burping) 5-10 นาที
 - หลังคุณแม่ควรจับเด็กนอนตะแคงขวา น้านมจะผ่านกระเพาะได้ดีขึ้น
3. หากที่คุณแม่พอดียัง น้ำหนักจะขึ้น 30 กรัม/วันใน 3-4 เดือนแรก หรือน้ำหนักขึ้นเกินละปะมาณ 1 กิโลกรัม

4. ไม่ควรให้การกคุณ น้ำกูลูกสหลังคลอต เพราะจะทำให้การกไม่ทิว การคุณค่าย, คุณไม่นานพอ การกระตันการหลั่นน้านมข้อ น้านมจะไม่พ่อ

III ภาวะที่ต้องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

1. โรคต่างๆ ของแม่ที่ทำให้สุขภาพของแม่ไม่ดี การให้นมลูกอาจเป็นอันตรายก่อสุขภาพของแม่และลูก เช่น Septicemia Severe neurosis

Nephritis

Post Partum psychosis

Eclampsia

Chronic severe malnutrition

Perfuse hemorrhage

Convulsive disorder

Active tuberculosis

Typhoid

Malaria

2. Mastitis (เก้านอกเสบ) รักษาโดย pump น้านมออก ใช้ความร้อนประคบบางรายอาจต้องการยาปฏิชีวนะ เป็นข้อห้ามชั่วคราว เมื่อคืนก็ให้นมลูกได้

3. แม่ที่ตั้งครรภ์ใหม่เกิน 5 เดือน ความต้องการสารอาหารมีมาก ถ้าได้ไม่พ่อสุขภาพของแม่จะเวลา

บทสรุป / ข้อดีเด่นของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

- คุณค่าทางอาหารคี และเหมาะสมที่สุดสำหรับทารก
- สะดวก สะอาด และปลอดภัย
- มีภูมิคุ้มกันทางโรคติดเชื้อ
- ประหยัด
- ความอบอุ่นทางจิตใจ
- ไม่มีบุญหาโรคภูมิแพ้
- ไม่เกิดบุญหาโรคอ้วน
- ผลดีต่อแม่และลูกเข้าอุ้ม

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่จะคงอยู่ตลอดไป ถ้าพวกราทุกคนช่วยกันรณรงค์ เพราะจาก การศึกษาของ พญ. วันดี วรรavit² แสดงให้เห็นว่าแม่เกื้อหนุนทุกคนอย่างไร้การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ แต่ ที่ไม่ได้ทำเพื่อยังขาดความรู้เรื่องคุณค่าของนมแม่ ขาดการกระตุ้น และการเตรียมพร้อมในการให้นมแม่เพียงพอในระยะทั้งครรภ์ และหลังคลอด การให้การศึกษาควรแทรกในหลักสูตร การศึกษาทุกระดับ พวกรอบบุคคลการทางแพทย์ จะเป็นเกณฑ์สำคัญในการให้ความรู้ และโน้ม นำ้วารณาและครอบครัวให้เห็นความสำคัญ และประโยชน์ของการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

สำหรับแม่ที่ทำงานนอกบ้าน อย่างน้อยระยะเวลาพักหลังคลอด 30–45 วัน ก็ควรให้ ทำการได้กินนมแม่ และเมื่อกลับไปทำงานแล้วก็ควรให้นมลูกในตอนเช้า เย็น และกลางคืน การ ส่งเสริมให้มีสถานเลี้ยงทารก (Infant care center) ในบริเวณที่ทำงานของแม่ เพื่อแม่ สามารถให้นมลูกตามเวลา จะช่วยให้การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่นานกว่าที่กำลังเป็นอยู่ขณะนี้ โดย เฉพาะในโรงพยาบาลที่มีผู้หญิงทำงานเป็นส่วนใหญ่

หยุดนานแม่นนักก่อนออกจากบ้าน	แม่ฟูฟกเลี้ยงลูกผูกจิตมั่น ⁴
ยามลูกหิวนอนให้ลูกทุกวัน	คุณคือพลังหันจิตไม่ผิดใจ
ร่วงลงกล่องพร้อมคุณค่าอาหารเสริม	ไม่ต้องเดินหรือตัดราชุไหนไหน
ภูมิคุ้นทานนมีครบสบฤทธิ์	เชื่อมสายใยแม่—ลูกผูกสัมพันธ์

เอกสารอ้างอิง

1. รางวัลที่ 1 จากการประกวดคำขวัญประगเขตัวไป เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เมื่อ 24 สิงหาคม 2521 ของคุณบารนี อาชวนิจกุล กรุงเทพฯ
2. วันดี วรรavit², การเลี้ยงทารกด้วยนมารดา รามาธิบดีเวชสาร, ปีที่ 1, เล่มที่ 3, 153–159 กค-กย 2521
3. ไกรสิทธิ์ กันติคิรินทร์, เลี้ยงลูกด้วยนมแม่กีแท้ปลอดภัย จากการสัมนา “เลี้ยงลูกด้วยนมแม่” 21–23 กุมภาพันธ์ 2522
4. รางวัลที่ 1 จากการประกวดคำขวัญประगれてยกรอง เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เมื่อ 24 สิงหาคม 2521 ของ คุณจันทร์ฉาย หนองน้ำ สุรินทร์